

ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМНИХ ОЗНАК ЗМІСТУ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРАВІ

Статтю присвячено проблемам визначення системних ознак змісту суспільних відносин, які становлять предмет правового регулювання у телекомунікаційному праві. Проаналізовано основні поняття, пов'язані зі змістом суспільних відносин у телекомунікаційному праві. Зроблено узагальнення щодо специфіки змісту суспільних відносин у телекомунікаційному праві за концепцією розуміння його як підгалузі спеціальної частини такої комплексної галузі права, як інформаційне право. Також визначається взаємозв'язок змісту суспільних відносин, які становлять предмет телекомунікаційного права, з приватним правом та окремими галузями публічного права.

Ключові слова: право, суспільні відносини у сфері телекомунікацій, телекомунікаційне право.

Статья посвящена проблемам определения системных признаков содержания общественных отношений, являющихся предметом правового регулирования в телекоммуникационном праве. Проанализированы основные понятия, связанные с содержанием общественных отношений в телекоммуникационном праве. Сделано обобщение о специфике содержания общественных отношений в телекоммуникационном праве согласно концепции понимания его как подотрасли специальной части такой комплексной отрасли права, как информационное право. Также определяются взаимосвязи содержания общественных отношений, являющихся предметом телекоммуникационного права, с частным правом и отдельными отраслями публичного права.

Ключевые слова: право, общественные отношения в сфере телекоммуникаций, телекоммуникационное право.

The article is devoted to defining the system characteristics of public relations, which are the subject of legal regulation in the telecommunications law. The basic concepts related to public relations in the telecommunications law have been analyzed. Generalizations about the specific nature of public relations in the telecommunications law in conformity with its understanding as a sub-division of the special part of the complex branch of Information Law have been made. The links between the content of public relations, which are the subject of legal regulation in telecommunications law, with private law and some branches of public law are defined herein.

Key words: law, public relations in the field of telecommunications, telecommunications law.

Вступ. Наукове визначення системних ознак змісту суспільних відносин, що становлять предмет правового регулювання телекомунікаційного права, має велике значення для його розуміння як правового феномена у правотворчості, правозастосуванні та правовій освіті.

Аналіз окремих досліджень, що знайшли вираз у публікаціях таких учених, як І.В. Аристова, Ю.П. Бурило, Р.А. Калужний, Т.О. Коломосьць, А.М. Новицький, В.С. Цимбалюк, О.В. Цимбалюк, М.Я. Швець та ін., де у загальних рисах започатковано розв'язання проблем визначення змісту суспільних відносин щодо пошуку, поширення та отримання дистанційно інформації у контексті інформаційного права [1–10], у тому числі безпосередньо в аспекті телекомунікаційного права [11–18], дає змогу виокремити як не вирішену раніше частину загальної проблеми формування теорії системних ознак суспільних відносин зв'язку в розумінні їх як правовідносин спілкування між людьми на великих відстанях.

Питання визначення змісту суспільних відносин, у тому числі й правовідносин, є стрижневим у методології будь-якого правового явища, будь-якої юридичної науки та відповідної їй за назвою навчальної дисципліни. Не є винятком із цього і телекомунікаційне право. Однак ці питання науков-

цями, освітянами і практиками вирішуються неоднозначно, що зумовлює необхідність напрацювання відповідної теорії – теорії системних ознак змісту суспільних відносин та правовідносин.

Постановка завдань проведеного дослідження була здійснена за методологією дерева ієрархії цілей у системно-комплексному підході щодо пізнання змісту суспільних відносин, що становлять предмет правового регулювання телекомунікаційного права як однієї з підгалузей спеціальної частини інформаційного права.

Мета цієї публікації – висвітлення окремих результатів дослідження стосовно розуміння системних ознак суспільних відносин, що становлять предмет правового регулювання телекомунікаційного права.

Для досягнення зазначеної мети був виділений комплекс завдань – визначення доктринальних положень стосовно розуміння змісту суспільних відносин загалом та правовідносин зокрема з екстраполяцією на формування теорії змісту суспільних відносин у телекомунікаційному праві та наукова формалізація предметності ієрархії множини суспільних відносин у телекомунікаційному праві.

Результати дослідження. Виклад основного матеріалу дослідження пропонується почати з визначення доктринальних положень стосовно розуміння змісту суспільних відносин загалом та правовідносин зокрема, що сформовані у теорії права та галузевих теоріях права, з екстраполяцією на формування теорії змісту суспільних відносин у телекомунікаційному праві.

Аналіз наукових, нормативних і навчальних джерел дає підстави для роздумів, що в теорії права та окремих галузях права не існує єдиного, консолідованого підходу до визначення змісту суспільних відносин. Це знаходить відображення і в законодавстві.

З огляду на різні методологічні та методичні підходи окремих дослідників до розуміння змісту суспільних відносин, що становлять предмет правового регулювання, як правової категорії, за основу для завдань дослідження був прийнятий підхід, що випливає з теорії великих, складних (множинних) систем у праві (теорії гіперсистем) [9; 16, с. 76–114].

Основним постулатом теорії систем у юридичній доктрині аксіологічно є те, що правовідносини у будь-якому розумінні мають розглядатися як система, що має як мінімум три ключові складники – суб'єктів (мінімум – два), об'єкт (чи ієрархію об'єктів) та зміст правовідносин (взаємозв'язків між суб'єктами стосовно об'єкта). Абстрагуючись на цьому етапі дослідження від розуміння змісту об'єктів та суб'єктів, пропонується сконцентрувати увагу на змісті правовідносин.

З позиції системного підходу за своєю сутністю правовідносини пропонується розглядати як взаємозв'язки, що виникають, здійснюються та припиняються між учасниками суспільних відносин як сторонами стосовно певного предмету їхнього спільного інтересу, потреби відповідно до встановлених норм, що у своїй множинній єдності становлять узгоджені (взаємно прийнятні сторонами) правила поведінки.

Правовідносини є відображенням суспільного життя людей. Суспільне життя людей знаходить прояв у діяннях (діях чи бездіяльності). Повторюваність діянь (у взаємозв'язку) стосовно певного предмета у просторі, часі та колі осіб визначає такий правовий феномен, як діяльність. Однак за певних обставин правовідносини можуть і не виникати. Проте це не означає, що не існує суспільних відносин. Відсутність взаємозв'язків між учасниками у просторі та часі щодо певного предмету свідчить лише про їхню умовність, відносність, точніше – про відсутність предметної відносності.

Умовно першим проявом ієрархії предметності суспільних відносин можна назвати їхню будову (конституцію). Сформувався сегмент (комплекс) таких суспільних відносин, що юридично знайшов вираз у законодавстві на рівні Конституції держави. Так, для прикладу можна розглянути Конституцію України. У матриці визначених у ній правил поведінки між людьми, передусім між громадянами, які утворили державу, визначається комплекс стрижневих предметних суспільних відносин. Предметність таких суспільних відносин нормативно визначається у двох площинах – вертикальній (влада – підпорядкування) та горизонтальній (юридична рівність та незалежність сторін). Окремі із них знаходяться між цими площинами.

Подальша конституційна конкретизація правовідносин визначається із потреб та інтересів спільних сфер, галузей діяльності людей у формі визначення правових норм на рівні юридичних законів. Для прикладу, у контексті суспільних відносин щодо заданої теми дослідження пропонується звернути увагу на положення ст. 92 Конституції України, де серед попередньо зазначених предметних сфер суспільних відносин, що визначаються винятково законами, є норма про організацію та експлуатацію зв'язку.

Із цього випливає розуміння змісту конституційних правовідносин щодо такого їх предметного прояву, як організація та експлуатація зв'язку. При цьому у Конституції України не розкривається сутність поняття «зв'язок». Законодавець логічно відносить визначення суспільних відносин у сфері зв'язку до спеціального, об'єктивно орієнтованого юридичного закону. Варто зазначити, що такий юридичний закон (Закону України «Про зв'язок» від 16.05.1995 р. № 160/95–ВР) вже був прийнятий майже за рік до прийняття Конституції України (28.06.1996 р.).

На цьому етапі дослідження пропонується звернути увагу на предметне визначення змісту суспільних відносин щодо зв'язку з позиції юридико-догматичного підходу. Преамбулою Закону Укра-

їни «Про зв'язок» було встановлено більш розширений загальний комплекс суспільних відносин у сфері зв'язку шляхом посилення на правові, економічні й організаційні основи діяльності в галузі зв'язку в Україні та визначені відносини підприємств, об'єднань, установ і організацій зв'язку з органами державної виконавчої влади, місцевого самоврядування і споживачами послуг зв'язку, а також ознаки галузі, пов'язані з особливими суспільними інтересами. У абзаци 1 ст. 2 цього Закону було зазначено, що зв'язок є однією з пріоритетних і найважливіших галузей у країні і покликаний задовольняти потреби споживачів, органів державної влади, місцевого самоврядування, оборони та безпеки держави у засобах і послугах поштового та електричного зв'язку. В абзаци 2 ст. 4 цього Закону було визначено, що його чинність не поширюється (крім питань використання радіочастотного ресурсу) на державну систему урядового зв'язку, а також на мережі технологічного зв'язку і відомчі мережі зв'язку та відносини, що забезпечують їх функціонування, за винятком питань взаємодії з мережами зв'язку загального користування.

Системний аспект змісту суспільних відносин щодо зв'язку проявляється у ст. 1 Закону України «Про зв'язок» у категорії «єдина національна система зв'язку». Вона розглядалася як сукупність мереж зв'язку загального користування, відомчих та подвійного призначення, що забезпечують задоволення потреб споживачів (підприємств, установ, організацій, населення та ін.) у послугах зв'язку.

На зазначеному прикладі з позиції публічного права демонструється різниця змісту категорії «суспільні відносини у сфері зв'язку» порівняно з категорією «правовідносини у сфері зв'язку» у співвідношенні їх як загальне до цілого. Тобто зміст суспільних відносин у сфері зв'язку є загальним щодо змісту правовідносин у цій сфері.

Ще один рівень в ієрархії правовідносин у сфері зв'язку впливає із Закону України про «Поштовий зв'язок» (4. 10. 2001 р. № 2759–ІІІ). Цим Законом було визначено предметність суспільних відносин щодо поштового зв'язку у значенні приймання, обробки, перевезення та доставки (вручення) поштових відправлень, виконання доручень користувачів щодо поштових переказів, банківських операцій.

Після прийняття Закону України «Про телекомунікації» (18. 11. 2003 р. № 1280–ІV) втратив чинність Закон України «Про зв'язок». На прикладі цього Закону можна спостерігати бажання законодавця гармонізувати понятійний апарат у сфері зв'язку в Україні з понятійним апаратом міжнародного права загалом та законодавства країн Європейського Союзу зокрема. Так, наприклад, термін «зв'язок» запропоновано розглядати у юридичному сенсі як синонім терміну «телекомунікації». Основний зміст правовідносин у сфері телекомунікації (зв'язку) за цим Законом впливає із формулювання його Преамбули, в абзаци першому якої було зазначено, що цим Законом встановлено правову основу суспільних відносин, що знаходять вираз через діяльність у сфері телекомунікацій. Інший рівень в ієрархії суспільних відносин у сфері зв'язку був визначений у другому абзаци Преамбули цього Закону – це суспільні відносини, що визначаються повноваженнями держави стосовно управління та регулювання зазначеної діяльності, а також права, обов'язки та засади відповідальності фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у цій діяльності або користуються телекомунікаційними послугами.

У контексті конструктивної критики варто зазначити, що Закон України «Про телекомунікації» у порівнянні із Законом України «Про зв'язок» заклав колізію у розуміння змісту суспільних відносин у сфері телекомунікацій. Цим законом об'єктивно телекомунікації (зв'язок) було визначено у надто невиправданому з наукової та практичної точок зору розумінні – лише як електрозв'язок.

Висновки. У результаті дослідження сформувалися узагальнення стосовно визначення системних ознак змісту суспільних відносин у телекомунікаційному праві.

Основа змісту суспільних відносин у телекомунікаційному праві становлять пошук, поширення та отримання інформації дистанційно кожним будь-якими засобами.

Перший рівень змісту правовідносин у сфері телекомунікацій визначається множиною правових норм, що регулюють діяльність, пов'язану зі спілкуванням між людьми на великій відстані з урахуванням масового застосування певних здобутків науково-технічного прогресу.

На другому рівні розуміння змісту правовідносин за визначальною, спеціальною галузевою ознакою телекомунікаційні правовідносини можуть розглядатися як взаємопов'язана множина прав їхніх учасників, що зумовлюють для них обов'язки стосовно організації та експлуатації зв'язку різними засобами, способами спілкування на великій відстані у заданому масштабі, просторі та часі.

Специфіка змісту суспільних відносин, що становлять предмет телекомунікаційного права, виходячи з концепції його розуміння як підгалузі спеціальної частини такої комплексної галузі права, як інформаційне право, визначається третім рівнем.

Прикладний контекст взаємозв'язку суспільних відносин, що становлять предмет телекомунікаційного права, з іншими галузями права зумовлюється специфікою потреб їхніх учасників на рівні приватного права та окремими ознаками галузей публічного права.

Стосовно перспектив подальших наукових розвідок щодо формування системи телекомунікаційних правовідносин звертає на себе увагу потреба їхньої класифікації за певними критеріями з урахуванням нових здобутків науково-технічного прогресу для здобуття нових благ, пов'язаних зі сферою дистанційного спілкування між людьми незалежно від кордонів держав.

Список використаних джерел:

1. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права : монографія / В.Д. Гавловський, В.М. Попович, В.С. Цимбалюк, О.І. Яременко та інші / За ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. – Ужгород: ІВА, 2003. – 240 с.
2. Електронна торгівля (правовий аспект регулювання) : монографія / А.М. Новицький, Н.Б. Новицька, Г.М. Красноступ, В.С. Цимбалюк, В.К. Шкарупа та інші / За заг. ред. В.В. Костицького. – К. : «МП Леся», 2007. – 212 с.
3. Електронний банкінг (організаційно-правове забезпечення) : монографія / Н.Б. Новицька, В.С. Цимбалюк, Усатий Г.О., та інші / За заг. ред. А.М. Новицького. – Ірпінь: НУДПС України, 2008. – 274 с.
4. Інформаційне право та правова інформатика у сфері захисту персональних даних : монографія / М. Гуцалюк, В. Цимбалюк та ін. / За ред. М. Швеця. – К. : НДЦПІ АПрН України, 2005. – 334 с.
5. Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин: науково-методологічний посібник / В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець та ін. / За ред. В.Я. Тація, В.П. Тихого, М.Я. Швеця. – К. : ТОВ «ПанТот», 2009. – 324 с.
6. Золотар О.О. Правова охорона як складова інформаційної безпеки : монографія / О.О. Золотар. – К. : «ПанТот». – 2011. – 100 с.
7. Коломоєць Т.О. Адаптація інформаційного законодавства України до вимог ЄС як складова сучасного вітчизняного правотворчого процесу : монографія / Т.О. Коломоєць, С.В. Грищак. – Запоріжжя: ЗНГУ. – Дніпропетровськ: НГУ, 2013. – 164 с.
8. Красноступ Г.М. Правове забезпечення прозорості відносин власності щодо аудіовізуальних засобів масової інформації / Г.М. Красноступ // Інформація і право. – 2016. – № 1 (16). – С. 58–65.
9. Лисенко С.А. Системний підхід у дослідженні інформаційної безпеки підприємств з точки зору теорії гіперсистем у праві / С.О. Лисенко // Європейські перспективи. – 2016. – С. 159–166.
10. Цимбалюк О.В. Право на інформацію та право від інформації: інституційний взаємозв'язок у законодавстві окремих країн Європейського Союзу / О.В. Цимбалюк // Інформація і право. – 2014. – № 3(12). – С. 74–82.
11. Арістова І.В. Інформаційна безпека людини як споживача телекомунікаційних послуг : монографія / І.В. Арістова, Д.В. Слуцький. – К. : Ред. журн. «Право України»; – Х. : «Право», 2013. – 184 с.
12. Баранов А.А. Інтернет: об'єкт правоотношений и предмет регулирования : монография / А.А. Баранов. – К. : Ред. журн. «Право України»; – Х. : «Право», 2013. – 144 с.
13. Бурило Ю. Організаційно-правові аспекти лібералізації державного регулювання у сфері телекомунікацій / Ю.П. Бурило // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 7. – С. 86–89.
14. Сфера зв'язку та інформаційних технологій в Європейському Союзі та в Україні: особливості правового регулювання / А.Є. Голубов, О.М. Литвинов, О.М. Музичук та інші. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 156 с.
15. Цимбалюк В.С. Телекомунікаційне право як підгалузь інформаційного права України / В.С. Цимбалюк // Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми національного законодавства». 18 жовтня 2016 року. Випуск 53. – Кропивницький, 2016. С. 93–95.
16. Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : монографія / В.С. Цимбалюк. – К. : «Освіта України», 2010. – 388 с.
17. Цимбалюк В.С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : монографія / В.С. Цимбалюк. – К. : «Освіта України», 2011. – 426 с.
18. Цимбалюк В.С. Співвідношення мас-медіа права та телекомунікаційного права як підгалузей інформаційного права / В.С. Цимбалюк // Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства: збірник тез V Всеукраїнської науково-практичної конференції (2. 12. 2016 року). – Кіровоград : ПВНЗ КІДМУ КПУ, 2016. – С. 306–309.